

O. Arnold Chrapkowski OSPPE

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Udział osób konsekrowanych w ruchach kościelnych

Wstęp

Współpraca osób konsekrowanych zakonnych i osób świeckich przybiegała w ciągu wieków różne formy. W rozwoju historycznym ukształtowały się instytucje oblatów, tercjarzy, trzecich zakonów, jak i różnorodnych bractw oraz stowarzyszeń¹. Wszystkie one poprzez swoją działalność przyczyniały się do wzrostu świętości wiernych, żywotności misji Kościoła oraz rozpoznawania i upowszechniania się charyzmatu poszczególnych instytutów zakonnych.

W odnowiony po Soborze Watykańskim II obraz duszpasterskiej działalności Kościoła wpisuje się fenomen ruchów religijnych. W adhortacji apostolskiej *Christifideles laici* Jan Paweł II stwierdza, iż „możemy wręcz mówić o nowej epoce zrzeszeń katolików świeckich” (nr 29)². Fakt ich istnienia i działania nie pozostał bez wpływu na życie zakonne. „Zawsze pojawiały się w łonie ludu Bożego ruchy kościelne, powstające pod wpływem pragnienia bardziej intensywnego życia Ewangelią i głoszenia jej ludziom. Niektóre z nich były ściśle

¹ Por. E. Boaga, *La vita religiosa e i laici. Origine, sviluppo e attualità delle associazioni e movimenti laicali legati alla vita religiosa*, „Vita Consacrata”, 1988, nr 24, s. 483–497; S. La Pegna, *Il rapporto fra consacrati e laici nella vita religiosa. Un capitolo nuovo*, Bologna 2008, s. 13–27.

² Jan Paweł II, Posynodalna adhortacja apostolska o powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie dwadzieścia lat po Soborze Watykańskim II *Christifideles laici*, [w:] Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 2, Kraków 2006.

związane z instytutami zakonnymi i żyły ich duchowością. W naszych czasach, zwłaszcza od kilkudziesięciu lat, powstają nowe ruchy, bardziej niezależne od dawniejszych, od struktur i stylu życia zakonnego. Od czasu Synodu Biskupów na temat powołania i misji świeckich (1987) wielokrotnie podkreślano, jak dobroczynny jest ich wpływ na życie Kościoła pod warunkiem, że odpowiadają określonym «kryteriom charakteru kościelnego»³.

Olbrzymia różnorodność ruchów kościelnych oraz ich apostołski dynamizm stawiają przed instytutami życia konsekrowanego szereg pytań dotyczących ich wzajemnych relacji, różnych form współpracy i współistnienia w ramach kościelnej komunii. Przez wieki to osoby świeckie szukały odnowy ducha, inspiracji do podjęcia głębszego życia duchowego w duchowości poszczególnych instytutów zakonnych⁴. Dziś wielokrotnie osoby zakonne w ruchach kościelnych doświadczają głębokiego życia modlitwy i skutecznych form apostołatu. Ta zmiana perspektywy może powodować wiele napięć we wspólnotach zakonnych i rodzić szereg wątpliwości i pytań. Pytania te powstają zarówno po stronie osób zaangażowanych w ruchy eklezjalne, jak i po stronie instytutów życia konsekrowanego. Dotyczą one zarówno kwestii teologicznych, jak i w szerszym stopniu wielu zagadnień praktycznych, jak choćby uczestnictwa poszczególnych zakonników w tego rodzaju ruchach.

Tematyka niniejszego artykułu dotyczy udziału poszczególnych zakonników w ruchach kościelnych, nie zaś różnorodnych form współpracy całego instytutu zakonnego bądź jego części z określonym ruchem.

I Pojęcie ruchu kościelnego

Posoborowe ruchy kościelne nie tworzą jednolitej rzeczywistości. Od różnego rodzaju grup nieformalnych aż po stowarzyszenia o właściwych strukturach organizacyjnych, wszystkie one charakteryzują się żywą duchowością i apostołskim zaangażowaniem.

³ Kongregacja Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, Instrukcja „*Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych «Potissimum institutioni»*”, [dalej: PI], 92, [w:] *Życie konsekrowane w dokumentach Kościoła. Od Vaticanum II do Ripartire da Cristo*, red. B. Hylla, Kraków 2003.

⁴ Por. B. W. Zubert, *Partycypacja wiernych w duchowości instytutu zakonnego*, „Kościół i Prawo”, 1991, nr 9, s. 211–221.

Pojęcie „ruch kościelny” nie występuje w żadnym z kanonów *Kodeksu prawa kanonicznego* z 1983 r. W przesłaniu skierowanym do uczestników Światowego Kongresu Ruchów Kościelnych w 1998 r., Jan Paweł II określił pojęcie ruchu kościelnego. Podkreślając różnorodność form ruchów, papież stwierdził, iż ruch „oznacza pewną konkretną rzeczywistość kościelną, którą tworzą głównie ludzie świeccy, pewien program kształtowania wiary i chrześcijańskiego świadectwa, którego metody wychowawcze oparte są na określonym charyzmacie, udzielonym założycielowi ruchu w konkretnych okolicznościach i formach”⁵. Podana definicja akcentuje eklezjalny, wspólnotowy i charyzmatyczny wymiar tego typu stowarzyszeń.

Różnorodność ruchów kościelnych powoduje pewną trudność w ich określeniu i klasyfikacji. Podany przez J. Beyera⁶ podział jest w zasadzie powtarzany przez pozostałych autorów⁷. Beyer wyróżnia trzy rodzaje ruchów: laickie, duchowe oraz ruchy kościelne.

Ruchy laickie, jak wskazuje sama nazwa, gromadzą wiernych świeckich, którzy pragną zgłębiać właściwą sobie duchowość i odkrywać swoją misję w Kościele. Ruchy te pozostają w zależności od hierarchii kościelnej, która niejednokrotnie nimi kieruje (np. Akcja Katolicka).

Ruchy o charakterze duchowym to te, które ukierunkowane są przede wszystkim na rozwój życia wewnętrznego swoich członków, a nie na prowadzenie działalności apostołskiej. Działają one w ramach struktur parafialnych czy też diecezjalnych, niejednokrotnie bez tworzenia własnych jednostek organizacyjnych (np. różnego rodzaju apostołaty modlitwy). Niektóre spośród ruchów kościelnych, ze względu na ukształtowaną strukturę i zatwierdzone statuty, można zaliczyć, pod względem kanonicznym, do stowarzyszeń wiernych chrze-

⁵ Jan Paweł II, *Przesłanie „Jesteście bogactwem Kościoła” do uczestników Światowego Kongresu Ruchów Kościelnych*, [w:] Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 5, dz. cyt., s. 230.

⁶ Por. J. Beyer, *I movimenti ecclesiali*, „Vita Consacrata”, 1987, nr 23 s. 143–146; tenże, *Il nuovo diritto dei religiosi e la vita associativa della Chiesa*, „Vita Consacrata”, 1988, nr 4, s. 349–351; tenże, J. Beyer, *Vita associativa e corresponsabilità ecclesiale*, „Vita Consacrata”, 1990, nr 12, s. 928–929; tenże, *Movimenti ecclesiali*, [w:] *Nuovo dizionario di diritto canonico*, Cinisello Balsamo 1993, s. 707–708; tenże, *Movimenti nuovi nella Chiesa*, [w:] *Dizionario teologico della vita religiosa*, Milano 1994, s. 1116–1117.

⁷ Por. L. D’Angelo, *La partecipazione dei religiosi ai movimenti ecclesiali*, „Commentarium pro Religiosis et Missionaris”, 1990, nr 71, s. 69–71; B. Zadra, *Tipologia ed esemplificazione dei diversi movimenti*, „Quaderni di Diritto Ecclesiale”, 1988, nr 11, s. 14–45.

ścijan. Z tej racji należy uwzględnić podany przez prawodawcę powszechnego w II księdze *Kodeksu prawa kanonicznego* z 1983 r. podział na stowarzyszenia wspólne dla wszystkich wiernych chrześcijan, stowarzyszenia kleryckie oraz laickie, stowarzyszenia publiczne i prywatne, oraz stowarzyszenia powszechne, międzynarodowe, krajowe i diecezjalne (por. kan. 298–329).

Natomiast poprzez ruchy kościelny w sensie ścisłym należy rozumieć te stowarzyszenia wiernych chrześcijan, które w ramach tego samego stowarzyszenia łączą różne stany wiernych: osoby świeckie, osoby duchowne, osoby konsekrowane. Wszystkie one żyją tym samym charyzmatem i wypełniają tą samą posługę kościelną w sposób publiczny⁸. Aby więc stowarzyszenia wiernych mogłyby być określane jako ruchy kościelne, muszą spełniać następujące warunki: ich członkowie mają się wywodzić z różnych grup wiernych chrześcijan, winni prowadzić życie według określonego charyzmatu oraz współpracować w realizacji konkretnego celu w ramach misji Kościoła. Ruchy kościelne stanowią więc praktyczny wyraz określonego w kan. 215 uprawnienia wiernych chrześcijan do tworzenia stowarzyszeń⁹.

Ruchy kościelne żyjąc tajemnicą Kościoła, uobecniają jego misję w świecie poprzez świadectwo życia opartego na Ewangelii, życie w braterstwie i miłości, działalność apostołską, ożywianie duchem chrześcijańskim porządku doczesnego itp. Odznaczają się one jasno określoną we własnych statutach strukturą, która może również przewidywać różnego rodzaju mniejsze jednostki skupiające dane grupy wiernych, w których wspólny charyzmat przeżywany jest w ramach określonych powołań¹⁰.

Tym, co w szczególnie sposób charakteryzuje ruchy kościelne, jest ich wymiar charyzmatyczny. E. Corecco podkreśla, że ruchy kościelne spełniają funkcję analogiczną do życia całkowicie poświęconego Bogu przez profesję rad ewangelicznych w tym znaczeniu, iż również one są wyrazem charyzmatów udzielonych przez Ducha Świętego. Nie stanowią jednak charyzmatu indywidualnego, lecz są formą wspólnotowego przeżywania charyzmatu, gdzie każdy poszczególny członek danego ruchu żyje i uczestniczy w charyzmacie podstawowym założyciela

⁸ Por. J. Beyer, *I movimenti ecclesiali*, dz. cyt., s. 143–144.

⁹ Por. S. Recchi, *La configurazione canonica dei movimenti ecclesiali. Prospettive*, [w:] AA. VV., *Fedeli, associazioni, movimenti*, Milano 2002, s. 212.

¹⁰ Por. L. D'Angelo, *La partecipazione...*, dz. cyt., s. 70.

czy założycielki¹¹. Wokół tego fundamentalnego charyzmatu jednoczą się wierni pochodzący z różnych stanów w Kościele. Siła tego charyzmatu powoduje to, że inspiruje on wiernych chrześcijan do podjęcia życia określoną formą duchowości i apostolskiego oddziaływania. Popularność i siłę ruchów powoduje oryginalność charyzmatu, który „stanowi niezwykle skuteczną pomoc, porywające i przekonujące wezwanie, by przeżywać doświadczenie chrześcijańskie w pełni, w sposób rozumny i twórczy”¹². Charyzmatyczny wymiar ruchów eklesjalnych sprawia, że osoby konsekrowane w chwili wstąpienia do danego ruchu stykają się w nim z systemem znanym z własnego instytutu, gdyż życie zakonne jako Dar Ducha Świętego, ma także charyzmatyczne pochodzenie. Zbieżność ta może w konsekwencji prowadzić do pewnych zagrożeń tak dla samego zakonnika, jak i instytutu.

Oprócz powyżej wyszczególnionych rodzajów ruchów w oficjalnych dokumentach Kościoła, jak i w literaturze, można spotkać również inne podziały. Instrukcja *Congregavit nos in unum Christi amor* w 62 numerze wymienia ruchy animacji oraz ruchy, które posiadają własne programy apostolskie¹³.

W bogactwie i różnorodności ruchów kościelnych należy uwzględnić również te formy stowarzyszeń, w których członkowie podejmują życie radami ewangelicznymi. Struktura tego typu ruchów kształtowana jest w oparciu o podstawowe elementy teologiczne i kanoniczne życia konsekrowanego. Jednakże wiernych świeckich podejmujących życie radami ewangelicznymi w tego typu ruchach nie można zaliczyć do osób konsekrowanych, ponieważ tym, co charakteryzuje życie konsekrowane, jest profesja rad ewangelicznych składana w instytucie życia konsekrowanego, uznanym za taki przez kompetentną władzę kościelną. Więzy, poprzez które osoby świeckie zobowiązują się do życia radami ewangelicznymi, nie powodują takich skutków prawnych, jakie niosą ze sobą śluby czy też święte więzy, poprzez które członkowie instytutów zakonnych podejmują rady ewangeliczne¹⁴.

¹¹ Por. E. Corecco, *Ius et communio*, t. 2, Lugano 1997, s. 160.

¹² Jan Paweł II, Przesłanie „*Jesteście bogactwem Kościoła*” do uczestników Światowego Kongresu Ruchów Kościelnych, dz. cyt., s. 230–231.

¹³ Kongregacja Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, Instrukcja „*Życie braterskie we wspólnocie «Congregavit nos in unum Christi amor»*”, [dalej: *Congregavit nos*], 62, [w:] *Życie konsekrowane w dokumentach Kościoła...*, dz. cyt.

¹⁴ Por. M. D. Galindo, *Il dono di sé nei movimenti ecclesiali*, „*Vita Consacrata*”, 2010, nr 46, s. 293–309; S. Recchi, *La configurazione canonica...*, dz. cyt., s. 226–227.

II Udział w ruchach

Prawodawca powszechny gwarantuje wszystkim wiernym chrześcijanom „prawo do swobodnego zakładania stowarzyszeń i kierowania nimi dla celów miłości lub pobożności albo do ożywiania chrześcijańskiego powołania w świecie” (por. kan. 215). Powyższa regulacja nie wyłączając żadnej kategorii wiernych, odnosi się również do zakonników, dając im prawo tworzenia stowarzyszeń i kierowania nimi. Nie ma natomiast w tym kanonie mowy wprost o jakiejkolwiek formie przynależności¹⁵. Prawodawca powszechny tylko w jednym z kanonów mówi o przynależności członków instytutów zakonnych do stowarzyszeń. Zgodnie z dyspozycją § 3 kan. 307 „członkowie instytutów zakonnych mogą należeć do stowarzyszeń, zgodnie z przepisami własnego prawa, za zgodą swego przełożonego”¹⁶. Pewnym ograniczeniem tej możliwości uczestnictwa jest ogólna zasada podana w § 1 kan. 307, według której, przyjmowanie członków ma odbywać się zgodnie z przepisami prawa i statutami danego stowarzyszenia. Różnorodność form ruchów kościelnych, ich skład osobowy i rodzaj prowadzonej działalności może wykluczać z ich szeregów osoby, które prowadzą życie radami ewangelicznymi w instytutach zakonnych.

Prawodawca uzależnia przynależność od pewnych warunków: regulacji prawa własnego instytutu oraz zgody wydanej przez przełożonego. Partycypacja w ruchach eklesjalnych wymaga więc podjęcia określonych czynności, tak przez samego zainteresowanego zakonnika, jak i przez przełożonego. Ze strony zakonnika, zgodnie z przyjętą praktyką, wymaga się uprzedniej umotywowanej prośby, skierowanej do kompetentnego przełożonego. Ponieważ prawodawca nie określa wprost, iż chodzi o przełożonego wyższego, można uznać, że kompetentnym jest również przełożony lokalny. Jednakże prawo własne może to

¹⁵ *Kodeks kanonów Kościołów wschodnich* w kan. 578 § 1 mówi wprost o przynależności do stowarzyszeń: „Członkowie instytutów zakonnych mogą należeć do stowarzyszeń, zgodnie z przepisami typików albo statutów, za zgodą swego przełożonego”.

¹⁶ *Kodeks prawa kanonicznego* z 1917 r. był w tej dziedzinie bardziej restrykcyjny. Prawodawca w kan. 693 § 4 dawał zakonnikom możliwość przynależności do stowarzyszeń, z wyjątkiem trzecich zakonów i tych, których ustawy, zdaniem przełożonych nie dadzą się pogodzić z zachowaniem reguł i konstytucji zakonnych. Natomiast przynależność do trzecich zakonów, zgodnie z kan. 704 § 1 była całkowicie zabroniona. Por. F. Bączkowicz, *Prawo kanoniczne*, t. 1, Opole 1957, s. 768 i 773.

uprawnienie zarezerwować dla przełożonego wyższego. Wydaje się, że wydanie decyzji w tej sprawie winno podlegać kompetencji przełożonego wyższego. Przynależność do danego ruchu może nieść ze sobą pewne ograniczenia i niedogodności tak dla samego zakonnika, jak i dla instytutu. Z tego powodu sprawa ta winna być rozpatrzona przez przełożonego wyższego.

Kodeks z 1917 r. wymagał ze strony przełożonego wydania osądu (*iudicium*) w sprawie przynależności. Obecnie prawodawca w kan. 303 § 3 żąda wydania zgody (*consensus*). Według L. D'Angelo dawne sformułowanie było bardziej restrykcyjne, gdyż dawało większe uprawnienia przełożonemu, ponieważ prawo do uczestnictwa w stowarzyszeniach było widziane jako łaska udzielana przez przełożonych. Natomiast w obowiązującym prawie przełożony respektując prawo podwładnego do udziału w ruchach, zgadza się lub nie na korzystanie z tego prawa¹⁷.

Posynodalna adhortacja apostolska Jana Pawła II *Vita consecrata* o życiu konsekrowanym i jego misji w Kościele i w świecie podejmując zagadnienie udziału zakonników w ruchach kościelnych, mówi nie o wyrażeniu zgody, lecz o przyzwoleniu, jakie winno być udzielone ze strony przełożonych¹⁸.

Drugim koniecznym warunkiem jest uwzględnienie przepisów prawa własnego. Wymóg ten obowiązywał już w poprzednim Kodeksie i powtarzany jest nadal w dokumentach Kościoła¹⁹. Odwołanie się do prawa własnego jest wyrazem troski prawodawcy powszechnego o zachowanie i życie charyzmatem, tak przez cały instytut, jak i jego poszczególnych członków. Pozwala równocześnie na wprowadzenie w prawie własnym szczegółowej regulacji tego zagadnienia.

¹⁷ Por. L. D'Angelo, *La partecipazione...*, dz. cyt., s. 85.

¹⁸ Por. Jan Paweł II, Posynodalna adhortacja apostolska o życiu konsekrowanym i jego misji w Kościele i w świecie *Vita consecrata*, [dalej: VC], 56, [w:] *Życie konsekrowane w dokumentach Kościoła...*, dz. cyt. Wymóg uzyskania zezwolenia nie występował we *Instrumentum laboris* Synodu Biskupów z 1994 r. Por. Synod Biskupów, IX Zgromadzenie Zwyczajne, *Życie zakonne i jego posłannictwo w Kościele i świecie. Instrumentum laboris*, 80, Watykan 1994, s. 94. Obowiązek uzyskania zgody przełożonego na uczestnictwo w Neokatechumenacie został podany zarówno w Statutach Drogi Neokatechumenalnej z 2002 r. (tyt. II, rozdz. I, art. 5, § 2), jak i w aktualnie obowiązujących Statutach zatwierdzonych definitywnie 11.05.2008 r. Por. Papieska Rada do Spraw Świeckich, *Statuty Drogi Neokatechumenalnej*, Rzym 2008, tyt. II, rozdz. I, art. 5, § 2.

¹⁹ Por. *Congregavit nos*, 62; PI 92–93; VC 56.

III Formy współpracy

Udział zakonników w ruchach kościelnych może przybierać różnorodne formy. W kan. 307 § 3 prawodawca mówi o przynależności do ruchu, używając zwrotu *nomen dat*, co oznacza zgłoszenie swej przynależności w charakterze członka i przyjęcie przez odpowiednie władze stowarzyszenia.

Udział ten nie zawsze jest jednakowy. Zależy jest bowiem od rodzaju ruchu, od stopnia zaangażowania danego zakonnika w działalność ruchu, jak i od czynnego udziału w jego strukturach.

Udział w ruchach o charakterze duchowym, które nie posiadają własnych struktur organizacyjnych, nie pociąga za sobą żadnych konsekwencji w sferze zewnętrznej. Może jednak budzić pewne obawy w sferze duchowej, gdyż możliwe jest wytworzenie podwójnej duchowości: jednej związanej z instytutem zakonnym oraz nowej będącej owocem przynależności do ruchu kościelnego.

Inaczej przedstawia się uczestnictwo w ruchach kościelnych, które oprócz proponowania życia określonym typem duchowości, angażują w sposób bezpośredni w struktury organizacyjne i w pełnienie dzieł apostołatu. Zakonnicy w tego typu ruchach mogą być zaangażowani jako asystenci kościelni, kapelani lub jako czynni członkowie. Pełnienie funkcji asystenta czy też kapelana winno wiązać się z powołaniem na to stanowisko, w zależności od rodzaju ruchu, przez ordynariusza miejsca lub ordynariusza zakonnego. Zakres obowiązków, czas pełnienia posługi określa w tym przypadku dekret nominacyjny (por. kan. 564–566, 671, 678–682).

Zaangażowanie zakonników w ruchach kościelnych w charakterze członków, według L. D'Angelo²⁰, może być rozpatrywane na trzech poziomach: uczestnictwa duchowego, uczestnictwa w sensie czynnym oraz w sensie ściśle prawnym. Każda z tych form uczestnictwa wymaga uprzedniej zgody przełożonego i przestrzegania dyscypliny wewnętrznej instytutu zakonnego.

Uczestnictwo duchowe nie wiąże się z żadną stałą formą przynależności. Ogranicza się do pewnych form uczestnictwa w duchowości ruchu, w spotkaniach modlitewnych na zasadzie osób sympatyzujących z danym ruchem. Uczestnictwo czynne polega na aktywnym włączeniu się w pełnienie dzieł apostołatu właściwych danemu ruchowi. Trzecim, najbardziej angażującym

²⁰ Por. L. D'Angelo, *La partecipazione...*, dz. cyt., s. 90–103.

sposobem włączenia się w działalność ruchu, jest czynny udział w strukturach zarządu. Nie wiąże się to jednak, i nie może wiązać, ze stałą przynależnością do ruchu czy też niezależnością od przełożonych zakonnych²¹.

Jakakolwiek forma zaangażowania osób zakonnych w działalność ruchów kościelnych związana jest z pewnym ryzykiem rozluźnienia więzów z instytutem, ale i z pewną szansą, bowiem przynależność ta może przynieść pozytywne skutki w postaci wzmocnienia powołania i odnowy duchowej i apostołskiej.

IV Kryteria przynależności

Mocne wrośnięcie w pastoralną rzeczywistość posoborowego Kościoła ruchów kościelnych, jak i zaangażowanie zakonników w ich działalność zrodziło wiele obaw i napięć w instytutach zakonnych. Dlaczego osoby konsekrowane zakonne nie odnajdują we własnych instytutach sensu życia konsekrowanego? Czy charyzmat danego instytutu jest mało wyraźny, że trzeba szukać źródeł życia duchowego poza własnym instytutem? W jaki sposób odnieść się do licznych powołań wywodzących się z ruchów kościelnych? Odpowiedzi na powyższe pytania można odnaleźć w dokumentach Kościoła.

W czasie Synodu Biskupów poświęconego życiu zakonnemu i jego posłannictwu w Kościele i świecie zagadnienie zaangażowania zakonników w działalność ruchów kościelnych pojawiło się tylko dwukrotnie. Ukazano wówczas jego pozytywny wpływ na życie zakonne²². Tym, co przede wszystkim przyciąga osoby konsekrowane zakonne w ruchach kościelnych, jest radykalizm i dynamizm życia duchowego, wypływający z charyzmatu, oraz jego żywotność, będąca znakiem czynnej obecności Ducha Świętego²³.

²¹ L. D'Angelo w przypadku pełnienia funkcji w strukturach ruchu, co może się wiązać z niemożliwością przebywania w domu zakonnym, proponuje czasowe pełnienie przez zakonnika apostolatu w imieniu instytutu, o czym mówi kan. 665 § 1. Por. L. D'Angelo, *La partecipazione...*, dz. cyt., s. 100–103. Na temat inkardynacji do ruchów zob.: J. Beyer, *Movimenti nuovi nella Chiesa*, dz. cyt., s. 1123–1124; S. Recchi, *La configurazione canonica...*, dz. cyt., s. 225–226.

²² Por. IX Assemblea Generale Ordinaria del Sinodo dei Vescovi, *La vita consacrata e la sua missione nella Chiesa e nel mondo*, Città del Vaticano 1994, s. 79.

²³ Por. Benedykt XVI, *Przemówienie podczas spotkania z zakonnikami i zakonnicami, z seminarzystami oraz przedstawicielami ruchów kościelnych w jasnogórskim sanktuarium*, [w:] *Trwajcie mocni w wierze. Przemówienia i homilie Benedykta XVI w Polsce*, Marki 2006, s. 59.

Ze względu na charyzmatyczne pochodzenie ruchów kościelnych uczestnictwo w nich może być „źródłem ubogacenia, zwłaszcza na płaszczyźnie odnowy duchowej” (VC 56). Dotyczyć to może tak poszczególnych zakonników, jak i całych wspólnot zakonnych, przyczyniając się do większej troski o życie duchowe, życie modlitwy, ożywienie inicjatyw apostołskich, wzajemne poznanie, wierność Kościołowi oraz animację życia braterskiego²⁴. Dlatego też zakonnicy mogą w tego typu wspólnotach odnaleźć:

„1. Radykalny wybór wartości ewangelicznych, np. miłość, służba, jedność, na nowo odczytanych i zinterpretowanych w sposób oryginalny w świetle charyzmatu fundatora.

2. Mocne doświadczenie życia wspólnotowego rozumiane jako dzielenie się dobrami, czy to duchowymi, czy materialnymi, ponad schematami często przestarzałymi, a niestety istniejącymi ciągle jeszcze w życiu zakonnym.

3. Głębokie życie modlitwy.

4. Perspektywy nowych kierunków duchowości, które nie wnoszą konieczności ucieczki ze świata, lecz dają możliwość współistnienia z nim.

5. Rewaluację talentów osobistych i posług w perspektywie wymiany i szacunku dla innych powołań w taki sposób, że daje to odczucie wspólnotowej wizji Kościoła.

6. Skuteczność apostołatu, który wychodzi ponad utarte schematy i struktury, a uprzywilejowuje spontaniczność doświadczenia chrześcijańskiego.

7. Doświadczenie Słowa Bożego jako motywu fundamentalnego nawrócenia i punktu odniesienia w aktywności apostołskiej.

8. Prosty, radosny styl życia, w którym struktura hierarchiczna widziana jest w perspektywie służby, a posłuszeństwo jest praktyką spontaniczną, konieczną do duchowego wzrostu.

9. Wizja głębokiego kościelnego oddechu wolna od założeń ideologicznych, faworyzowana w wielu ruchach o wymiarze międzynarodowym²⁵.

Wymienione wartości korespondują niejednokrotnie z tymi, jakimi winna być zakonna wspólnota. Zakonnik we własnej wspólnocie powinien odna-

²⁴ Por. Congregavit nos, 62.

²⁵ J. Kalniuk, *Formacja do życia zakonnego. Aspekty moralne*, Kraków 2009, s. 164–165; por. L. D’Angelo, *La partecipazione...*, dz. cyt., s. 71; P. Spiller, *Charyzmat życia zakonnego w Kościele, Formacja zakonna*, t. 4: *W trosce o ducha*, Kraków 1998, s. 100.

leżć wszystkie środki duchowe i materialne konieczne do realizacji osobistego powołania. Obowiązek ich zabezpieczenia ciąży na instytucie, o czym mówi norma kan. 670: „Instytut powinien zapewnić swoim członkom wszystko, co zgodnie z postanowieniami konstytucji konieczne jest do osiągnięcia celu, związanego z ich powołaniem”²⁶. Środki, jakie zobligowany jest zabezpieczyć instytut, mają być adekwatne do struktury życia instytutu i odpowiadać jego realnym możliwościom. Chodzi więc o środki obiektywnie, a nie subiektywnie konieczne w realizacji powołania²⁷.

Mogłoby wydawać się, iż poszukiwanie tych środków w zewnętrznych strukturach, poza własnym instytutem, jest wyrazem braku zabezpieczenia ze strony instytutu tego, co konieczne do realizacji powołania. Jednakże stopień obecności tych wartości w poszczególnych wspólnotach instytutu może być zależny od wielu czynników, nie zawsze będących w gestii przełożonych. Wpływ na to ma zarówno charakter danej wspólnoty, jej struktura wiekowa, rodzaj pełnionego apostolatu, jak i dojrzałość i odpowiedzialność poszczególnych zakonników.

Pozytywne wartości możliwe do odkrycia w posoborowych ruchach odnowy, jak stwierdza *Vita consecrata*, nie mogą być powodem do ukrywania niektórych negatywnych zjawisk, które mogą być źródłem „niepokojów i dezorientacji w wymiarze osobistym i wspólnotowym” (nr 56). Tym, co w praktyce może być źródłem konfliktu, jest trudność w pogodzeniu wymogów życia wspólnotowego i duchowości instytutu ze sposobem życia i duchowością ruchu. Ta niespójność może w konsekwencji doprowadzić do wytworzenia podwójnego systemu na różnych płaszczyznach:

„1. Podwójna przynależność do instytutu i do ruchu.

2. Podwójna hierarchia z relatywnymi problemami konfliktowości między posłuszeństwem prawowitemu superiorowi a posłuszeństwem odpowiedzialnym i moderatorom danego ruchu.

3. Podwójna duchowość i inspiracje, które powodują kryzys tożsamości zakonnej.

²⁶ Por. S. M. Alonso, *L'autorità nella vita consacrata. Un carisma di animazione e comunione*, Bologna 2009, s. 147–153.

²⁷ B. Zubert, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 2, cz. 3, Lublin 1990, s. 175; por. D. Andrés, *Le forme di vita consacrata. Commentario teologico-giuridico al Codice di diritto canonico*, Roma 2005, s. 511–514.

4. Podwójna misja apostolska ze stratą sił i energii dla służby własnemu charyzmatowi²⁸.

Osoby konsekrowane, które czynnie uczestniczą w życiu ruchów eklezjalnych, mogą doświadczyć ryzyka podwójnej przynależności, podwójnej duchowości czy podwójnej misji apostolskiej, co w konsekwencji skutkuje utratą zdolności życia charyzmatem instytutu i wytworzeniem podwójnej osobowości. Wytworzenie poczucia wieloprzynależności w sferze życia duchowego, dzieł apostolskich czy też zewnętrznych więzów nie będzie możliwe, jeśli zakonnik zachowa właściwą sobie tożsamość osoby konsekrowanej²⁹. Przynależność do ruchu zakłada więc właściwy stopień dojrzałości tak ludzkiej, jak i duchowej zakonnika, życie charyzmatem instytutu, czynne zaangażowanie w dzieła własne instytutu oraz gorliwość apostolską ożywioną zakonną duchowością.

Poszukiwanie tożsamości osoby konsekrowanej poza strukturami właściwymi instytutowi zakonnemu prowadzi do całkowitego zerwania wewnętrznych i zewnętrznych więzów z instytutem. Życie dwoma różnymi charyzmatami, prowadzenie apostolatu z wewnętrznym zaangażowaniem inspirowanym duchowością ruchu oraz podporządkowanie decyzjom dwóch różnych władz nie może zapewne służyć ugruntowaniu tożsamości osoby konsekrowanej. Poszanowanie własnego powołania i charyzmatu, własnej zakonnej tożsamości jest więc podstawowym kryterium przynależności zakonnika do ruchu kościelnego. „Uczestnictwo w ruchu odegra w życiu zakonnika lub zakonnicy pozytywną rolę tylko wtedy, gdy będzie umacniało ich specyficzną tożsamość”³⁰.

Przynależność do ruchu nie może być podyktowana chęcią wyzwolenia się spod zależności od przełożonych, jak i uniezależnienia w sferze działalności duszpasterskiej i apostolskiej. Chodzi w tym przypadku o niewłaściwe rozu-

²⁸ J. Kalniuk, *Formacja do życia zakonnego...*, dz. cyt., s. 166; por. L. D'Angelo, *La partecipazione...*, dz. cyt., s. 75, 103–114.

²⁹ Por. Congregavit nos, 62.

³⁰ Tamże. Jan Paweł II, Przemówienie do Kongregacji Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, *Rozwijać życie zakonne przez działalność ewangelizacyjną*, [w:] Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 14, dz. cyt., s. 334: „Zakonnicy nigdy nie powinni się lękać akcentowania istotnych elementów ich życia, którymi są: zjednoczenie z Bogiem przez modlitwę i kontemplację oraz praktykę rad ewangelicznych i przez życie braterskie. Sprawy duszpasterskie nie powinny z zasady nigdy być dla nich czymś ważniejszym od tych podstawowych wartości, ale powinny z nich czerpać swój pokarm”.

mienie wolności, które następnie przekłada się na ślubowaną ewangeliczną radę posłuszeństwa. Swoją konkretną wyraz odnajduje w indywidualizmie, w chęci samorealizacji poza ramami zakonnej wspólnoty. Na przełożonym spoczywa obowiązek wyrażenia zgody na udział zakonnika w ruchu kościelnym. Jeśli więc pragnienie przynależności wypływa z chęci samorealizacji, wygodnictwa, osobistego zadowolenia zakonnika czy też przedkładania własnych projektów i potrzeb nad dobro projektów wspólnotowych i aktualnych potrzeb instytutu, takiej zgody nie powinno się udzielić³¹.

Życie radami ewangelicznymi w instytucie zakonnym obliuguje do aktywnego włączenia się w posłannictwo zakonu, w prowadzenie dzieł własnych. Dlatego też jakakolwiek forma posługi apostołskiej nie może prowadzić do zerwania więzów ze wspólnotą, czy też być usprawiedliwioną formą nieobecności w domu zakonnym³².

Wyrażenie zgody przez przełożonego na włączenie się w działalność ruchu uzależnione jest więc od spełnienia wielu warunków. Doświadczenie wskazuje na konieczność zachowania ogromnej roztropności w podejmowaniu takiej decyzji. Zgoda przełożonego zakonnego winna być poprzedzona nie tylko zapoznaniem się z założeniami ideowymi i działalnością ruchu, ale także oceną dojrzałości konkretnego zakonnika, przejrzystością motywacji, aktualnymi potrzebami Kościoła oraz instytutu. Nie może doprowadzić ona do rozbicia jedności instytutu i utraty jego tożsamości³³.

³¹ Por. J. Kiciński, *Miejsce posłuszeństwa w życiu konsekrowanym zakonnym*, [w:] *Ewangeliczna rada posłuszeństwa w życiu konsekrowanym zakonnym a wolność osoby*, red. W. Kiwior, J. Krajczyński, H. Staniak, Warszawa 2010, s. 39; B. Szewczul, *Ewangeliczna rada posłuszeństwa w posłudze przełożonego zakonnego*, [w:] *Ewangeliczna rada posłuszeństwa*, dz. cyt., s. 77; J. Kafka, *Trudności w projektowaniu życia wspólnoty*, „Życie Konsekrowane”, 2007, nr 2, s. 59–65.

³² Por. J. Kałowski, *Życie braterskie we wspólnocie*, Warszawa 1999, s. 212–219; A. Skorupa, *Posłuszeństwo zakonne w życiu „podwładnego”*, [w:] *Ewangeliczna rada posłuszeństwa*, dz. cyt., s. 93.

³³ Por. Kongregacja Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, Instrukcja *„Posługa władzy i posłuszeństwo «Faciem tuam, Domine, requiram»*”, 20, Kraków 2008. Por. PI 93: „Instytut ma swą wewnętrzną spójność, która wywodzi się z jego natury, z jego celu, z jego ducha, z jego charakteru i tradycji. Cała ta spuścizna stanowi oś, na której opiera się jednocześnie tożsamość i jedność instytutu oraz jedność życia każdego z jego członków. Jest to Dar Ducha Świętego dla Kościoła, który nie znosi interferencji i pomieszania ról. Dialog i wspólne dzielenie się w Kościele zakładają, że każdy powinien mieć doskonałą świadomość tego, kim jest”.

J. C. Cerva wylicza następujące kryteria przynależności zakonnika do nowych ruchów w Kościele:

1. Własne powołanie powinno być przeżywane w jedności eklezjalnej.
2. Jednolitość życia w zakresie duchowości i praktyki stanowi kryterium rozpoznania co do tego, na ile można sobie pozwolić na uczestnictwo w jakimś ruchu, nie tracąc własnej tożsamości.

3. We wspólnocie danego ruchu zakonnik powinien świadczyć o przekonaniu co do ukochania własnej konsekracji zakonnej i o jej wielkiej trwałości³⁴.

Powyższe kryteria przynależności wymienione zarówno w *Potissimum institutioni*, jak i w *Congregavit nos in unum Christi amor* oraz w *Vita consecrata*, odnoszą się do osób, które już żyją radami ewangelicznymi w instytutach zakonnych.

Owocem działalności licznych ruchów kościelnych są powołania do stanu kapłańskiego i życia zakonnego. Z racji przebytej formacji i życia określonym charyzmatem kandydaci do kapłaństwa i życia zakonnego wywodzący się z ruchów czują związek z danym rodzajem duchowości, jak i ze strukturami ruchu. Jednakże w momencie rozpoczęcia formacji zakonnej te wcześniejsze doświadczenia nie mogą rozbijać jedności instytutu i jedności życia nowicjuszy, nie mogą również prowadzić do utrzymywania uprzednich personalnych zależności. „Kandydat do stanu zakonnego, który wyszedł z ruchu kościelnego, wstępując do nowicjatu dobrowolnie poddaje się władzy prawnie ustanowionych przełożonych i wychowawców. Nie może więc być równocześnie zależny od kogoś spoza instytutu, do którego obecnie należy, choć przed wstąpieniem był członkiem danego ruchu” (PI 93). Cały proces formacji nowicjackiej, jak i późniejsze etapy formacji zakonnej, łącznie z formacją permanentną, wymagają spójności w kształtowaniu dojrzałej osobowości osoby konsekrowanej oraz zachowania linii formacyjnych wskazanych przez prawo własne instytutu i zarządzenia przełożonych w duchu charyzmatu instytutu. Rozbicie integralności tego procesu skutkować będzie niedojrzałością i chwiejnością postaw osób zakonnych.

Zakończenie

Ruchy kościelne z całym bogactwem swej różnorodności charyzmatycznej i instytucjonalnej na trwałe wrosły w rzeczywistość Kościoła. Są one przykła-

³⁴ Por. J. C. Cervera, *Movimenti moderni di spiritualità. Il fenomeno ecclesiale contemporaneo e il suo discernimento spirituale*, Roma 1984, s. 64–65.

dem świeżości ewangelicznej i charyzmatycznej, jak również hojnego i twórczego zaangażowania w ewangelizację³⁵. Ich charyzmatyczne pochodzenie upodabnia je pod pewnymi względami do instytutów życia konsekrowanego. Z tego też względu możliwość uczestnictwa osób zakonnych w tego typu ruchach na płaszczyźnie teologicznej nie budzi wątpliwości, gdyż w tym przypadku mamy do czynienia z jednością różnych charyzmatów w wymiarze jedynej misji Kościoła. Wątpliwości i niepokoje pojawiają się w sytuacji bezpośredniego zaangażowania się w struktury zarządu i władzy ruchów oraz czynnego uczestnictwa w pełnieniu dzieł apostołatu. W tych przypadkach partycypacja nie może prowadzić do osłabienia więzów z własnym instytutem i jakiegokolwiek oddalania się wewnętrznego czy zewnętrznego od instytutu czy też być źródłem krytyki form apostołatu, metod pracy i dzieł własnych instytutu.

Wspólnota zakonna jest wspólnotą służby apostołskiej w stosunku do Kościoła przez eklezjalny sens konsekracji i przez działanie apostołskie. Dlatego też realizacja powołania zakonnego, oprócz życia radami ewangelicznymi, wymaga również udziału w apostołskiej misji Kościoła. Otwarcie się instytutów zakonnych na ruchy kościelne jest znakiem komunii w Kościele. Uczestnictwo zaś poszczególnych zakonników można uznać za nową formę obecności osób konsekrowanych w dziele ewangelizacji³⁶. Nie może to jednak prowadzić do zatracenia tożsamości osoby konsekrowanej i rozmycia różnic powołania. Zachowanie prymatu życia konsekrowanego i jedności instytutu winno odgrywać znaczącą rolę w podejmowaniu jakichkolwiek działań apostołskich.

³⁵ Por. Kongregacja Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostołskiego, Instrukcja *„Rozpocząć na nowo od Chrystusa. Odnowione zaangażowanie życia konsekrowanego w trzecim tysiącleciu «Ripartire da Cristo»*, 30, [w:] *Życie konsekrowane w dokumentach Kościoła...*, dz. cyt.

³⁶ Por. VC 13 e: „[...] Kościół potrzebuje duchowego i apostołskiego wkładu, jaki może wnieść odnowione i pełne świeżych energii życie konsekrowane. [...] Pragnę wyrazić życzenie, aby dalsza refleksja [...] skłoniła osoby konsekrowane, trwające w pełnej harmonii z Kościołem i z jego Magisterium, do szukania nowych odpowiedzi o charakterze duchowym i apostołskim na pojawiające się wyzwania”.

La partecipazione dei religiosi ai movimenti ecclesiali

Riassunto

La vita consacrata e la vita laicale hanno sempre avuto un rapporto molto stretto. Le varie forme di collaborazione sono state ampliate dopo il rinnovamento post-conciliare. Dopo il Concilio Vaticano II la grande sfida per tutta la Chiesa, e anche per gli istituti di vita consacrata, furono i movimenti ecclesiali. La varietà dei movimenti, la loro vitalità e il apostolato efficace sono diventati per i religiosi un motivo per aderire all'attività di detti movimenti. Tutto questo, però, porta con sé molti pericoli, sia per tutto l'istituto, sia per i singoli religiosi. La partecipazione al movimento non può portare alla crisi della propria identità nella persona consacrata e deve essere effettuata secondo le norme emanate nei vari documenti ecclesiali. La partecipazione dei membri di istituti religiosi a un movimento ecclesiale non dovrebbe attenuare la loro appartenenza al proprio istituto e dovrebbe evitare ogni allontanamento dall'istituto stesso.